

OAK
DEN
SOM FORMADE
SVERIGE

LÄRARHANDLEDNING

AV ANN-SOFIE LINDHOLM

Inledning

Det här är en lärarhandledning till boken *Orden som formade Sverige* av Elisabeth Åsbrink, utgiven 2018 av bokförlaget Natur & Kultur.

Orden som formade Sverige består av sextio historiska nedslag, sextio texter om utvalda ord och uttryck som på olika sätt ger bilder av vad svenska värderingar och svenskhet kan vara. Det är en subjektivt urval av författaren som uttrycker det så här:

Jag ser dem som pixlar i svensk självbild.

Så här kan du arbeta med *Orden som formade Sverige*

Orden som formade Sverige är uppbyggd i en kronologi som startar med kapitel om svionerna och torshammare och avslutas 300 sidor senare med #metoo och Suedi. 300 sidor idéhistoria för gymnasieelever? Ja, absolut. Boken behöver inte läsas från början till slut, i stället kan man välja texter efter ämne eller intresse. På samma sätt som författaren gör nedslag i svenska värderingar genom tiderna kan du och dina elever välja att göra *era* nedslag i boken. Den lämpar sig väl i ämnen som samhällskunskap, historia, religionskunskap och svenska.

Lärarhandledningen innehåller olika uppgifter att arbeta med tillsammans med boken. Här finns inledningsvis uppgifter som är lagom långa för en–två lektioner. De fungerar självständigt men kan också användas som introduktion eller delmoment i ett större arbetsområde. Därefter presenteras förslag till tematiska uppgifter som kräver mer tid och använder sig av ett lite större urval av texterna.

Det går att skapa arbetsuppgifter till varje kapitel om man vill. Om identitet, att vara människa, maktfördelning, rasism, ja listan kan göras lång. Men för att göra en rimlig lärarhandledning har jag förstås fått göra ett urval. Slit den med hälsan!

Ann-Sofie Lindholm, gymnasielärare och medförfattare i läroböckerna Fixa svenskan.

Inför läsningen – aktivera förförståelse

Språket i *Orden som formade Sverige* är som regel inte krångligt och komplicerat. Men ämnen och ord kan vara obekanta. Många elever behöver aktivera sin förförståelse för att läsningen ska bli intressant och meningsfull. Du kan stödja det, till exempel så här:

- Skapa läsförståelsefrågor och/eller ordlistor.
- Välj ut meningar och kursivera relevanta ord och låt eleverna först förklara dem för varandra för att därefter välja andra motsvarande ord som skulle kunna passa.
- Välj ut ett antal ord eller begrepp ur kapitlet och resonera kring dem, mer allmänt.
- Utgå från citatet som inleder varje uppgift och diskutera vad det kan tänkas innebära för texten som ska läsas.
- Läs texten högt första gången och stanna upp vid oklarheter. Låt eleven sedan läsa den på egen hand.

Åtta kortare uppgifter

Här nedanför finns undersökande och diskuterande uppgifter, lagom långa för en–två lektioner. De fungerar självständigt men kan också användas som introduktion eller delmoment i ett större arbetsområde.

1. Typiskt svenskt – vad är det?

.../jag blev plötsligt varse min svenskhet. (s. 9)

En värdering kan beskrivas som ett grundläggande omdöme om någonting. En värdering är subjektiv. Vad är en typisk svensk värdering? Vad är en typiskt svenskt? Vad är svenskhet?

Börja med att under ett par minuter skriva ner några saker som du tycker är typiskt svenskt.

Om ni vill kan ni dela med er med andra i gruppen eller klassen genom att göra en runda.

Läs därefter *Förordet* och kapitel *Suedi*. Lyssna också på Erik Lundins låt *Suedi*.

Diskutera sedan i mindre grupper:

- Vad säger Åsbrink och Lundin i sina texter om svenskhet?
- Vilka skillnader och likheter hittar ni mellan de deras texter och de ni själva har skrivit?
- Så vad är svenskhet?

2. Vilka ord formar Sverige idag?

Språk är makt /.../ Tider förändras, språk förändras, nya ord kommer till, andra förloras. (s. 10)

Författaren har gjort ett urval av uttryck till sin bok. Vissa fick plats, andra valdes bort. Du har kanske uttryck som inte finns med i boken men som är relevanta och viktiga för dina värderingar?

Välj ut tre ord/begrepp som du känner igen i boken (titta i innehållsförteckningen). Minns du när du hörde ordet/begreppet första gången? Läs kapitlet till dina valda uttryck och sammanfatta kort vad de handlar om.

Välj också ut tre ord/begrepp som du saknar i boken, ord som är viktiga för dig och som du tycker är ”pixlar i en svensk självbild”.

Skriv en kort text där du presenterar de sex orden. Resonera om varför du har valt dem och på vilket sätt de har eller inte har med svenska värderingar att göra. Ge konkreta exempel ur kapitlet.

3. Vi och dom – vilka då?

Magnus Eriksson drog /.../ *en geografisk gräns för att markera mot grannländerna. Och slutligen en maktutövningsgräns för att skilja sin egen makt från kyrkans.* (s. 33)

Är förutsättningen för att det ska finnas ett vi, att det finns ett dom? I flera kapitel resonerar författaren om gränsdragningar, främlingar och främlingsfientlighet. ”Vi och de andra” är därför centralt att diskutera.

Till den här uppgiften behöver du papper med tre spalter.

Läs två av nedanstående kapitel. Välj några citat som visar hur samhället har varit exkluderande och hur det har varit inkluderande. Skriv ner citaten i den vänstra spalten. I den mittersta spalten skriver du ner dina tankar om citaten, till exempel varför du valt det, på vilket sätt det beskriver främlingen eller hur samhället inkluderade/exkluderade människor.

När alla är klara byter ni 3-spaltspappret med någon. Läs kamratens citat och tankar. Skriv ned dina egna kommentarer om kamratens citat och tankar i den tredje och sista spalten. När båda är färdiga läser ni upp dina kommentarer för varandra.

Nu har ni utbytt tankar och här kan man stanna uppgiften. Det går givetvis att lyfta diskussionen till större grupper eller helklass. 3-spaltspappret kan även vara en del i skrivuppgifterna *Den samme är jag längre fram.*

Kapitelförslag

Sverige åt svenskarna – om ett begrepp som ägs av många.

Långfranska, franskbröd, bergis, barkis – om judendomen i Sverige.

Lapp ska vara lapp – om segregering på rasistisk grund av befolkningen i norr.

Vi hava ju lyckan att äga en ras, som ännu är ganska oförstörd, en ras som är bärare av mycket höga och mycket goda egenskaper – om rasbiologi och tvångssterilisering

Pride – om stolthet och HBTQ.

Öppna era hjärtan – om hot mot välfärd

4. Individen och kollektivet

/.../ *två berättelser. Den ena om en stark individ, den andra om ett starkt kollektiv. Däremellan står Zlatan Ibrahimović.* (s. 296)

När Zlatan Ibrahimović började sin fotbollskarriär beskrevs han i medierna som ”osvensk” och individualistisk. Tjugo år senare deklamerar han nationalsången i en Volvo-reklam. I kapitlet *Om jag ska lyckas måste hela laget göra sitt jobb* resonerar Åsbrink om detta och hur utvecklingen i Sverige har gått från fokus på kollektivet till individen.

Läs kapitlet. Diskutera frågorna tillsammans eller skriftligt på egen hand.

- Hur menar Åsbrink att utveckling har gått till?
- Vilka exempel ger hon?
- Vilka fördelar respektive nackdelar anser du att det finns med att individen i samhället får mer privat ansvar för till exempel skola, ordna sig ett jobb eller placera sina pensionspengar.

5. En sång som är större än människan själv

Varför förblir vissa dikter i det kollektiva minnet medan andra försvinner ?/.../ är det en fråga om svenskhet ?/.../ (s. 173).

I kapitlet *Ja visst gör det ont* resonerar Åsbrink om varför vissa dikter och sånger slår an något hos så många i Sverige. Sommarpsalmen *Den blomstertid nu kommer* är en vanlig och för många självklar sång att sjunga vid skolavslutningar. Men vilka fler låtar/dikter kan spela samma roll för oss?

Läs de två kapitlen. Red ut och resonera om vad Åsbrink menar att dikterna/sångtexterna gör att vi i Sverige blir så berörda av dem. Håller ni med?

Välj sedan ett eget förslag på en text (dikt eller sång) som du tycker uttrycker svenskhet eller svenska värderingar. Jobba gärna två och två. Presentera er valda sång/dikt för de andra klasskamraterna.

Läs gärna också

Sommaren är kort – om varför Tomas Ledins sång slår an en existentiell känsla – memento mori – hos oss.

6. Kvinnor och män – på lika villkor?

/.../ för äkta kärlek uppstår endast mellan två individer som är helt oberoende. Med andra ord: sådant som vissa betraktar som svenska värderingar idag. (s. 91)

I flera kapitel är makt och relationer mellan man och kvinna centrala. På vilket sätt har detta kommit till uttryck genom tiderna? visar Åsbrink.

Jobba i en grupp. Läs varsitt av nedanstående kapitel och försök gemensamt göra en tidslinje där ni prickar in viktiga händelser, men också en beskrivning av hur maktrelationen ser ut.

Kapitel

Det går an – tar utgångspunkt i CJL Almqvists berättelse som gestaltar en annan relation mellan man och kvinna.

För att befria mina bundna systrar – om Fredrika Bremer och 1800-talets jämställdhetsutveckling. Ja, vi kan vi vill, vi törs – om utvecklingen av kvinnors plats i samhället.

Vad är väl en bal på slottet – om kvinnlig tronföljd.

7. Svenska traditioner – lucia och stjärngossar

Särskilt lockande var de många fester som Hazelius hittade på, som att fira nationaldagen 6 juni /.../ (s.131).

Sverige har sjutton allmänna flaggdagar. Men långt fler traditioner. Lucia, julgran, påskägg... Kapitlet *Känn dig själv* handlar om skansen-grundaren Artur Hazelius bygge av svenska traditioner.

Läs kapitlet och fundera sedan över svenska traditioner.

Är det någon svensk tradition som du skulle ta bort eller förändra? Du får två minuter i Svt:s program *Morgonsoffan* för att argumentera för din sak. Förbered och genomför din argumentation.

Läs gärna också:

Ta av dig skorna – om varför skorna åker av i svenska hem.

8. Det svaga könet? – #metoo

Samtidigt leder rörelsen till en uråldrig av kvinnan som svag, utan valmöjligheter och utan makt över sitt liv /.../ (s. 320)

Metoo-rörelsen är ett upprop mot sexuella trakasserier och övergrepp. Den utgår från när en person med makt tar sig sexuella friheter utan rädsla för konsekvenser.

Läs de två kapitlen *Ja, vi kan vi vill, vi törs* – om utvecklingen av kvinnors plats i samhället, och *#Metoo*.

Fundera först på egen hand (och gärna med penna i hand). Diskutera sedan i en mindre grupp:

- Vilka likheter och skillnader finns mellan kvinnokamper som skildras i de två kapitlen?
- På vilket sätt, menar Åsbrink, att #metoo-revolutionen är komplex?
- Metoo-debatten ”lämnar efter sig en dimman, en oklarhet, ett ickesamtal med ickeförslag om reformer och alltså ingen förändring”, skriver Åsbrink. Hur ska man gå vidare, tycker ni?

Sex större uppgifter

Här följer sju tematiska uppgifter – varav några också blickar utanför boken – som inkluderar flera texter ur *Orden som formade Sverige*. De fungerar självständigt men kan också vara fortsättningsuppgifter för de ovanstående kortare uppgifterna. Det går givetvis att vidga uppgifterna till att omfatta andra texter som inte är hämtade ur den här boken.

1. Familjen

/Sara Videbeck/ har bestämt sig för att aldrig underkasta sig den makt som mannen har över kvinnan inom äktenskapet. Hon vill inte gifta sig. (s. 89)

I flera kapitel är familjen, hemmet och jämställdheten i fokus. De svenska värderingar om dessa har förstås varit olika genom tiderna, men alltid centrala och debatterade. Podcasten *Hemma och borta* har bjudit in dig och en klasskamrat för att göra ett avsnitt om familjens betydelse genom tiderna.

Läs kapitlen. Ta sedan hjälp av nedanstående frågor för att skriva samman ert manus.

Hur beskrivs hemmet i de olika texterna? Vilken roll spelar individens och familjens ansvar i förhållande till statens/samhällets ansvar? Hur beskrivs familjens roll och hur har ansvaret fördelats? Hur har man betraktat barnen?

Variera ert prat med musik som passar till ämnet.

Kapitel

Det går an – tar utgångspunkt i CJL Almqvists berättelse där Sara Videbeck gestaltar en annan samhällsordning med fri(are) kvinnor.

För att befria mina bundna systrar – om Fredrika Bremer och 1800-talets jämställdhetsutveckling. Ja, vi kan, vi vill, vi törs – om utvecklingen av kvinnors plats i samhället.

Pride – om stolthet och HBTQ.

Det kompetenta barnet – om Ellen Key och om syn på barnet.

2. OMG! – Gudstro i Sverige

Men många tror på en högre livskraft, faktiskt fler än något annat europeiskt folk. (s.293)

För 150 år sedan var religion inte en egen företeelse i Sverige utan en integrerad del av samhället. Idag är det tvärtom. Sedan 1951 råder religionsfrihet, det vill säga att man inte behöver tillhöra ett religiöst samfund. Den kristna kyrkan och stat är åtskilda. Är Sverige ett kristet land, ändå?

Läs 3 kapitel i boken. Stanna upp de gånger du tycker något är intressant (bra, dåligt, fel, dumt etc.). Stryk under och kommentera i marginalen, eller skriv på post-it-lappar varför du reagerar. Det vill säga: tänk med pennan i hand.

Gör sedan en kort undersökning där du ställer samma fråga till några personer. Välj gärna olika ålder på personerna du frågar.

Skriv en kort utredande text utgångspunkt från dina anteckningar och intervjusvar.

Kapitel

Torshammare – resonerar om historisk gudstro och hur Sverige kristnades. Allt med begreppet ”jag vet inte” som klangbotten.

Den blomstertid nu kommer – om den klassiska psalmen och vad i den som berör.

OMG – om gud och andlighet.

3. Den samme är jag

I ett slags oavbruten reflektion över Öresund ser den ene sina fördelar genom att formulera den andres brister. (s. 46)

I flera kapitel ger författaren en bild av "de andra" – främlingarna – de som både exkluderats och inkluderats. Hur har synen på detta sett ut i Sverige och vilken påverkan har det på oss idag? Du har fått ett uppdrag att skriva en essä om detta i en tidskrift.

Läs några av nedanstående kapitel. Skriv sedan essän där du med hjälp av kapitlen diskuterar följande påstående:

Genom att lära känna den som är främmande för mig, kan jag verkligen lära känna mig själv

Glöm inte att ge konkreta exempel ur Åsbrinks kapitel och belys dina iakttagelser med citat.

Kapitelförslag

Danskjävlar – om en evig kamp mellan Sverige och Danmark, på alla plan.

Långfranska, franskbröd, bergis, barkis – om judendomen i Sverige.

Lapp ska vara lapp – om segregering på rasistisk grund av befolkningen i norr.

Vi hava ju lyckan att äga en ras, som ännu är ganska oförstörd, en ras som är bärare av mycket höga och mycket goda egenskaper – om rasbiologi och tvångssterilisering

Öppna era hjärtan – om hot mot välfärd.

4. Ord är makt

Språk är makt. Ord är spett som bänder upp verkligheten. De kan stjälas, tas i beslag, de kan tömmas på sitt innehåll och fyllas med ett annat.

Som alla språk är svenskan dynamisk och föränderlig. Vissa människor påverkar förstås språket mer än andra. Personer med makt och inflytande skapar en norm för hur standard-språket ska låta och ord betyda. Genom tiderna har det också kommit önskemål eller krav på att språkutvecklingen ska avstanna, som att vi inte ska låna in ord från andra språk utan göra egna översättningar.

Ords betydelse och inverkan på individen och samhället är centralt i boken. Men vem ska bestämma över språket? Hur ska en språkutveckling ske? Och hur görs en förskjutning av innebörden av ett ord? På vilket sätt påverkar språket detta med svenskhet?

Bilda en grupp och undersök frågorna tillsammans. Ta utgångspunkt från kapitlen *Alz suerikis almogha* och *Å du mä på dä?* och välj ytterligare ett par kapitel ur boken. Komplettera gärna också med dagsaktuella tidningsartiklar att hämta information ur.

Presentera era resultat för övriga klassen

5. Bilden av Sverige

Svioner, sweonas, suehans, suetidi, sueones, sviar, suedi ... *Orden ligger som mynt i botten av en brunn och glimtar till när någon behöver skriva en berättelse som har en början, en mitt och ett slut.* s. 325)

Orden som formade Sverige ger ord och begrepp över det som format vår bild av Sverige. Men vilken är den? Vad kan svenska värderingar och kultur tänkas vara och inte vara? Din uppgift nu är att med utgångspunkt från kapitel i boken skriva ett reportage som ska publiceras i ett utländskt magasin (men du skriver på svenska).

I reportaget väljer du några ord och begrepp som presenterar och resonerar om ämnet. Använd också dagsaktuella tidningsartiklar för att fördjupa dina resonemang om bilden av Sverige. Ge konkreta exempel ur Åsbrinks kapitel och belys dina iakttagelser med citat.

Kapitelförslag

Bakom bergen bo ock folk – om hur beskrivningen och historieskrivningen av Sverige ändrades på 1600-talet med Erik Dahlberg och Olof Rudbeck.

Folkhem – om begreppets ursprung och användning.

Medelsvensson – om vem det var och är.

Personnummer – en unik svensk nummerserie.

Jag är döden – om begreppet som kanske gestaltar svensk dysfori och depression.

Den glider in i mål – om ishockey.

Roman om ett brott – om den svenska deckaren som skapat en (dyster) bild av Sverige

Lyckliga gatan – om nostalgi och att det inte var bättre förr.

Äntligen – om ett ords dubbla betydelse.

Om jag ska lyckas måste hela laget göra sitt jobb – om individ och kollektiv i den svenska självbilden.

Vilka värderingar formar ett välfärdsland?

/.../ den svenska väldfärspolitiken och genererar värderingar som skiljer sig från resten av världens. Staten stödjer inte familjen som enhet, och det är ett medvetet val. När en individ blir sjuk, gammal eller svag skulle han eller hon inte behöva be familjen om hjälp, utan i stället vända sig direkt till staten /... ingen annanstans har de direkta banden mellan individ och stat utvecklats så långt som i Sverige (s.92)

Sverige som välfärdsstat diskuteras i flera kapitel. Men vilka värderingar formar ett välfärdsland?

Du ska nu förbereda och genomföra ett utredande tal om detta med hjälp av *Orden som formade Sverige*. Välj några av kapitlen här nedanför men komplettera gärna med andra relevanta källor.

Med hjälp av källorna drar du en slutsats, ett svar, på din fråga. Använd dig gärna av bilder och andra presentationshjälpmedel när du håller ditt tal.

Kapitelförslag

Land ska med lag byggas – om vilka principer och grunder som svenska lagar en gång skapades.

Det går an – tar utgångspunkt i CJL Almqvists berättelse om annan samhällsordning med fri(are) kvinnor. Ellen Key och Alva Myrdahl utvecklar detta vidare.

Trygga rakan – med utgångspunkt i Lina Sandell resonerar om folkrörelsernas Sverige

Alliansfrihet i fred, syftande till neutralitet i krig – om två viktiga begrepp i den svenska självbilden.

Om jag ska lyckas måste hela laget göra sitt jobb – om individ och kollektiv i den svenska självbilden.

Det får man inte säga i det här landet – om yttrandefrihet.

Vad ska väck? Barsebäck! – om atomkraftens roll i välfärdssamhället.